

Asia Kuvasitaatti

Hakija A

Annettu 17.6.1991

Tiivistelmä *Tietokoneella luotuun ja sillä käytettävään "hyperromaanin" ei saanut ottaa kuvamateriaalia tekijänoikeuslain 14 §:n sitaattisäännökseen vedoten. Hyperromaanin otettuun kuvamateriaalin käyttöön tuli saada oikeudenhaltijoiden suostumus.*

SELOSTUS ASIASTA

A on 21.3.1991 päivätyllä kirjeellä pyytänyt tekijänoikeusneuvoston lausuntoa hyperromaanin julkaisemiseen liittyvistä tekijänoikeuskysymyksistä.

Hakija on ollut vetämässä C:n yliopiston taideaineiden laitoksenkokeilu-projektia, jossa on toteutettu hyperromaanin B. Hyperromaanin on julkaistu heinäkuussa 1990 "Hyperarts" -seminaarissa. Työryhmä haluaisi julkaista ja myydä kyseistä teosta. Lausuntopyynnössä kysytään, voiko julkaiseminen johtaa korvausvaatimusten esittämiseen, kun hyperromaanissa on käytetty muiden kuin työryhmän jäsenten luomaa kuvamateriaalia.

Tekijänoikeusneuvoston istunnossa järjestettiin hyperromaanin katselutalaisuus. Romaania esitteli Klaus Oesch, jota kuultiin alan asiantuntijana. Oesch selvitti hyperromaanin luomisessa käytettyä tekniikkaa ja hyperromaanin käyttöä.

Hyperromaanin voidaan luoda ja sitä voidaan käyttää vain tarvittavalla ohjelmistolla varustetulla tietokoneella. Hyperromaanin mahdollistaa erilaiset "reittivalinnat" romaanin etenemisessä ja käyttäjä voi edetä haluamallaan tavalla. Käyttäjä voi näppäimistöä käyttämällä siirtyä romaanissa haluamiinsa kohtiin ja etsiä häntä kulloinkin kiinnostavat asiat. Hyperromaanin käyttöperiaatteisiin kuuluu, että käyttäjä voi täydentää ja muuttaa teosta joiltakin osin.

Hyperromaanin on luotu Macintosh-ympäristössä hypercard -ohjelmaa käyttäen. Hypercard on visuaalinen, vapaamuotoinen tietokantaohjelma, jota myydään Macintosh-laitteiden mukana. Tiedosto koostuu joukosta

toisiinsa viittaavia kortteja, joille voi tallentaa tekstiä, kuvaa ja ääntä. Sen ominaisuuksia voi lisätä ohjelmoimalla Hypertalk -kielellä.

Hyperromania luotaessa työryhmän jäsenet ovat luoneet myös omaa tietokoneohjelmaa, joka on lisännyt hypercard-ohjelman ominaisuuksia. Ohjelman lisäksi työryhmän jäsenen luomaa on fiktiivinen kertomus. Kuvituksena on käytetty jo olemassa olevaa aikaisemmin julkaistua kuvamateriaalia. Kuvamateriaali on kuvanlukijalla muutettu tietokoneen luettavissa olevaan muotoon, jolloin se on saatu sisällytettyä hyperromaniin. Ainakin osa kuvatuista taideteoksista on niin vanhoja, että tekijänoikeuden suoja-aika ei enää ole voimassa. Sen sijaan valokuvaajan oikeudet valokuvaan ovat voimassa. Hyperromaniin käyttäjä saa halutesaan esiin tietokoneen näytölle kuvamateriaalin tekijän ja lähdeteoksen, josta kuvat on otettu.

TEKIJÄNOIKEUSNEUVOSTON LAUSUNTO

Tekijänoikeusneuvosto on käsitellyt lausuntopyynnön ja esittää lausuntoon seuraavan.

Tekijänoikeuslain (404/61) 1 §:n mukaan sillä, joka on luonut kirjallisen tai taiteellisen teoksen, on tekijänoikeus teokseen. Kirjallisina teoksina suojataan sekä kaunokirjallisia että selittäviä kirjallisia esityksiä. Myös tietokoneohjelmia suojataan kirjallisina teoksina. Tekijänoikeus syntyy aina teoksen luojalle eli fyysiselle henkilölle.

Laissa on mainittu esimerkkiluettelo suojattavista teoksista, mutta luettelo ei ole tyhjentävä, vaan lain mukaan teos voi ilmetä myös muulla tavalla. Laissa ei siten rajata mitään teostyyppiä suojan ulkopuolelle. Valokuvista säädetään kuitenkin erikseen oikeudesta valokuvaan annetussa laissa (405/61), jäljempänä valokuvalaki. Tekijänoikeuslain 5 §:ssä säädetään kokoomateoksesta. Sillä, joka yhdistämällä teoksia tai teosten osia on aikaansaanut kirjallisen tai taiteellisen kokoomateoksen, on siihen tekijänoikeus, mutta hänen oikeutensa ei rajoita oikeutta ensiksi mainittuihin teoksiin.

Yhteisteoksesta säädetään tekijänoikeuslain 6 §:ssä. Jos kaksi tai useammat ovat yhdessä luoneet teoksen heidän osuuksiensa muodostamatta itsenäisiä teoksia, heillä on tekijänoikeus yhteisesti. Kullakin heistä on kuitenkin valta vaatimusten esittämiseen oikeudenloukkauksen johdosta.

Tekijänoikeuslain 2 §:n mukaan tekijänoikeus tuottaa tietyin rajoituksin yksinomaisen oikeuden määrätä teoksesta valmistamalla siitä kappaleita ja saattamalla se yleisön saataviin muuttamattomana tai muutettuna. Kappaleen valmistamisena pidetään myös teoksen siirtämistä laitteeseen,

jolla se voidaan toisintaa. Tekijä voi siirtää nämä taloudelliset oikeutensa toiselle, esimerkiksi juridiselle henkilölle. Yhteisteoksen tekijänoikeuksien siirtäminen edellyttää kaikkien tekijöiden suostumusta.

Teos saatetaan yleisön saataviin, kun se esitetään julkisesti tai kun sen kappale tarjotaan myytäväksi, vuokrattavaksi tai lainattavaksi taikka sitä muutoin levitetään yleisön keskuuteen tai näytetään julkisesti. Julkisenä esittämisenä pidetään myös ansiotoiminnassa suurehkolle suljetulle piirille tapahtuvaa esittämistä.

Tekijänoikeus tuottaa myös moraalisia oikeuksia, joista säädetään tekijänoikeuslain 3 §:ssä. Sen mukaan tekijä on ilmoitettava hyvän tavan mukaisesti, kun teoksesta valmistetaan kappale tai teos kokonaan tai osittain saatetaan yleisön saataviin. Pykälässä myös kielletään teoksen muuttaminen tekijän kirjallista tai taiteellista arvoa tai omalaatuisuutta loukkaavalla tavalla sekä teoksen saattaminen yleisön saataviin sanotuin tavoin loukkaavassa muodossa tai yhteydessä. Tekijä voi sitovasti luopua 3 §:n mukaisista oikeuksistaan vain mikäli kysymyksessä on laadultaan ja laajuudeltaan rajoitettu teoksen käyttäminen.

Tekijän tekijänoikeuslain 2 §:n mukaisten oikeuksien rajoituksista säädetään lain 2 luvussa. Rajoitukset koskevat vain julkistettuja teoksia ja, joidenkin rajoitusten soveltamisen edellytyksenä on lisäksi, että teos on julkaistu. Tekijänoikeuslain 8 §:n mukaan teos katsotaan julkistetuksi, kun se luvallisesti on saatettu yleisön saataviin. Julkaistuksi teos katsotaan, kun sen kappaleita tekijän suostumuksella on saatettu kauppaan tai muutoin levitetty yleisön keskuuteen. Julkaistu teos on aina myös julkistettu. Tekijänoikeus julkistamattomaan teokseen on rajoittamaton.

Tekijänoikeuden rajoitukset vaihtelevat eri teosten osalta. Tekijänoikeutta on rajoitettu tärkeistä sosiaalisista, yhteiskunnallisista ja käytännöllisistä syistä. Rajoitukset eivät kuitenkaan saa vaarantaa teosten normaalia käyttöä. Rajoituksista voidaan mainita tekijänoikeuslain 14 §, jossa säädetään sitaattioikeudesta. Pykälän 1 momentin mukaan julkistetusta teoksesta on lupa hyvän tavan mukaisesti ottaa lainauksia tarkoituksen edellyttämässä laajuudessa. Kuvasitaattia koskeva erityissäännös on pykälän 2 momentissa. Arvostelevaan tai tieteelliseen esitykseen saa myös ottaa tekstiin liittyviä kuvia julkistetuista taideteoksista. Milloin kansantajuis-tieteelliseen esitykseen on otettu kuvia saman tekijän kahdesta tai useammasta taideteoksesta, hänellä on oikeus korvaukseen.

Sitaattioikeuden käyttämisen tarkoituksena voi olla teoksen arvosteleminen, selostettavan asian selvittäminen tai havainnollistaminen sitaattiesimerkein tai esimerkiksi tyylinäytteen antaminen toisesta teoksesta. Oikeuskirjallisuudessa ei ole katsottu sallituksi esimerkiksi sisällyttää omaan teokseen valikoituja otoksia toisista teoksista oman teoksen laadun parantamiseksi. Hyvä tapa edellyttää yleensä tekijän ja lähdeteoksen mainitsemista sitaatin yhteydessä.

Tekijänoikeuslain 16 §:n mukaan opetuksessa käytettäväksi tarkoitettuun kokoomateokseen, joka muodostetaan useiden tekijäin teoksista, saa ottaa vähäisiä osia kirjallisesta tai sävellysteoksesta tai, milloin sellainen teos ei ole laaja, koko teoksen, kun viisi vuotta on kulunut siitä vuodesta, jona teos julkaistiin. Tekstiin liittyen saa ottaa kuvan taideteoksesta, kun viisi vuotta on kulunut siitä vuodesta, jona teos julkistettiin. Opetuksessa käytettäväksi valmistettua teosta ei saa ottaa samaa tarkoitusta varten laadittavaan kokoomateokseen. Tekijällä on oikeus korvaukseen 16 §:ssä tarkoitettua käytöstä.

Tekijänoikeus on voimassa, kunnes 50 vuotta on kulunut tekijän, tai yhteisteoksen kohdalla viimeksi kuolleen tekijän, kuolinvuodesta.

Oikeus valokuvaan

Valokuvalain 1 §:n mukaan oikeus valokuvaan kuuluu valokuvaajalle. Valokuvaajalla on tietyin rajoituksin yksinomainen oikeus määrätä valokuvasta muuttamattomana tai muutettuna valmistamalla siitä kappaleita valokuvaamalla, painamalla, piirtämällä tai muuta tekotapaa käyttäen, sekä näyttämällä sitä julkisesti.

Valokuvaajan moraalisisista oikeuksista säädetään valokuvalain 2 §:ssä. Valokuvaaja on ilmoitettava hyvän tavan mukaisesti, kun kuvasta valmistetaan kappaleita tai kuvaa näytetään julkisesti. Valokuvaa ei myöskään saa muuttaa valokuvaajan arvoa loukkaavalla tavalla, eikä saattaa yleisön saataviin sanotuin tavoin loukkaavassa muodossa tai yhteydessä.

Valokuvausoikeutta on rajoitettu samankaltaisin säännöksin kuin tekijänoikeuttakin. Rajoituksista voidaan mainita valokuvalain 7 §, jonka mukaan arvostelevaan tai tieteelliseen esitykseen saa ottaa siihen liittyviä julkistettuja valokuvia, kansantajuistieteelliseen esitykseen kuitenkin vain korvausta vastaan. Valokuvalain 8 §:n mukaan opetuksessa käytettäväksi tarkoitettuun teokseen saa korvausta vastaan ottaa tekstiin liittyviä julkistettuja valokuvia.

Valokuvalakia on viimeksi muutettu 16.1.1991 voimaan tulleella lailla (35/91). Oikeus valokuvaan on sen mukaan voimassa, kunnes 50 vuotta on kulunut sen vuoden päättymisestä, jona kuva valmistettiin. Valokuva, joka vuoden 1991 muutoslain tullessa voimaan nautti suojaa oikeudesta valokuvaan annetun lain nojalla, on suojattu siten kuin muutolaissa on säädetty. Valokuva, jonka suoja-aika on päättynyt ennen lain voimaantuloa, ei saa suojaa muutetun lain mukaan. Muutoslain mukaan valokuvan suoja päättyi 16.1.1991 sellaiselta valokuvalta, jonka valmistamisvuoden päättymisestä oli sitä ennen kulunut 50 vuotta.

Kuvamateriaalin käyttö hyperromaanin B:ssä

Tekijänoikeusneuvosto käsittelee lausuntopyynnön mukaisesti ainoastaan hyperromaanin B:n kuvamateriaalin käyttöön liittyviä kysymyksiä. Hyperromaanissa on lausuntopyynnön mukaan käytetty vierasta kuvamateriaalia, joka on kuvanlukijalla muutettu tietokoneen luettavissa olevaan muotoon ja tallennettu tietokoneeseen. Tekijänoikeudellisesti kysymyksessä on kappaleen valmistaminen, koska kysymys on kuvan siirtämisestä laitteeseen, jolla se voidaan toisintaa. Kappaleen valmistamiseen muuttamattomana tai muutettuna tarvitaan tekijänoikeuslain ja valokuvain lain mukaan tekijän ja valokuvaajan suostumus, jollei valmistaminen jonkin tekijänoikeutta tai oikeutta valokuvaan koskevan rajoituksen nojalla ole mahdollista ilman suostumusta.

Hyperromaanin esittelyn perusteella tekijänoikeusneuvosto katsoo, ettei kuvamateriaalia ole käytetty sillä tavoin kuin tekijänoikeuslain 14 §:n 2 momentin mukainen kuvasitaattisäännös tai valokuvain lain 7 § edellyttäisi, koska kysymyksessä ei ole tieteellinen tai arvosteleva esitys. Hyperromaanin ei ole myöskään tarkoitettu opetuksessa käytettäväksi, joten myöskään tekijänoikeuslain 16 § ja valokuvain lain 8 § eivät tule sovellettaviksi. Kappaleiden valmistamiseen hyperromaanin varten eivät sovellu myöskään muut tekijänoikeutta tai valokuvain oikeutta rajoittavat säännökset.

Tekijänoikeuslain 25 §:n mukaan ilman oikeudenhaltijan suostumusta saa näyttää julkisesti ainoastaan sellaista taideteoksen kappaleita, jonka tekijä on luovuttanut toiselle, tai jos teos on julkaistu, sellaisia teoskappaleita, jotka julkaiseminen käsittää. Vastaavan sisältöinen valokuvia koskeva säännös on valokuvain lain 11 §:ssä. Sen sijaan uuden kappaleen valmistamiseen ja tällaisen kappaleen julkiseen näyttämiseen on saatava oikeudenhaltijan suostumus. Näin ollen tekijänoikeusneuvosto toteaa, että hyperromaanin julkistamiseen olisi tullut saada kuvamateriaalin oikeudenhaltijoiden suostumus, jos kuvamateriaalin suoja-ajat ovat voimassa, koska kuvamateriaalin sisällyttäminen hyperromaanin on edellyttänyt uusien teoskappaleiden ja valokuvan kappaleiden valmistamista.

Tekijänoikeuden haltijalla on yksinomainen oikeus määrätä myös teoksen julkaisemisesta eli teoskappaleiden levittämisestä yleisön keskuuteen. Hyperromaanin julkaisemiseen on siten saatava oikeudenhaltijoiden suostumus. Valokuvain oikeuden haltijoille ei ole erikseen säädetty yksinomaista oikeutta kappaleiden levittämiseen, mutta käytännössä julkaiseminen edellyttää myös valokuvain oikeuden haltijoiden suostumusta, koska julkaisemista varten valmistettavien valokuvan kappaleiden valmistamiseen on saatava oikeudenhaltijan suostumus. (jaosto)